

Molnár Dávid

Halhatatlan költők társasága

Gáspár Ferenc *Galeotto* című regényének borítóját egy, a címszereplőt ábrázoló – és a Magyar Nemzeti Múzeumban található – érem ihlette. A könyvet a szerző érdekltségébe tartozó Coldwell Art Bt. jelentette meg, amely Gáspár több művét, így a Galeotto „tükör- vagy ikerregényét”, a főcímevel gyakran csak *Janusként* emlegetett *Trubadúrvarázst* is kiadta (ezt a Historycummal közösen). Épp ezért talán érdemes lett volna e művekhez hasonló fedelet tervezni, jelezve, hogy olyan szoros kapcsolat fűzi őket egymáshoz, mint a történeti Janust és Galeottót.

Bár kettejük közül utóbbi jóval kevésbé ismert, Janus Pannonius *A narni Galeottóhoz* című versét máig olvassák és elemzik a középiskolában, megemlítve, hogy az olasz „vándorhumanista” (1427–1497) Janusnak nemcsak ferrarai iskolatársa, hanem közeli barátja is volt. Magyarországon is jó néhányszor járt, első alkalommal Janus Pannonius invitálására, de azt is tudjuk róla, hogy a velencei inkvizíció bilincseitől nem más szabadította meg (1478-ban), mint a mi Mátyás királyunk (és Lorenzo de’ Medici). Regényében Gáspár épp itt veszi fel az események fonalát, a nyitójelemben a „vörösmartyul” is tudó, egészen pontosan az *Előszót* idéző Galeotto a Signoria börtönében sínylődik, hogy aztán – testben vagy lélekben – keresztül-kasul átszelje Európát (Montségurtól Tergovistéig, Nápolytól Budáig; a „szakadár” katharoktól „Drakuláig”, Mátyás király feleségének nagyapjától Mátyás híres könyvtáráig). *„Hideg van, borzasztó hideg”* – kezdi tehát Galeotto monológját a börtönben, majd így folytatja: *„Hogy fogom én ezt*

kibirni? Már nem vagyok annyira fiatal. Öt lépés erre, nyolc meg amarra. Kellett nekem az üdvösségről írni. Kibírom? Kibírom. Sok mindent kibírtam már. De börtönben még nem voltam. A hírhedt ólomkamrák. Nyáron melegek, télen hidegek. Most hideg van és tél. És hó és halál!” Az üdvösségről írt, eretneknek bélyegzett könyv a *De incognitis vulgo*, amelynek címét a 75. lapon Gáspár így fordítja magyarra: *Az ismeretlen feltárása*. Merész újítás, én maradnék *A közönségesen ismeretlen dolgokról* címváltozat mellett, ám vitathatatlán, hogy Galeottót az itt megfogalmazott kijelentései miatt fogták el 1477-ben montagnanai birtokán. Hogy milyen tanokat terjesztett az inkvizíció célkeresztjébe került humanista, azt a regényből megtudhatjuk, inkább arra hívnám fel a figyelmet, hogy Galeotto e munkáját magyarul, sajnos, még ma sem olvashatjuk. Annál inkább a *De egregie, sapienter et iocose dictis ac factis regis Matthiae* (Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyv) című művét (a továbbiakban: Mátyás-könyv), amely Gáspár regényének számos jelenetét inspirálta (Galeotto mondásai közül Gáspár kedvence nyilvánvalóan a Beatrix királyné rüt leánykíséretéről szóló). Janus versei mellett leginkább ebből merít tehát, termékeny képzelőerővel írja és hasznosítja újra. Ez olykor igazán lenyűgöző, ugyanakkor Gáspár úgy szervezi meg a szövegét, hogy közben maradéktalanul megbízik latin forrásainak magyar fordításában – legalábbis így tűnik. A regényben többször előforduló és az értelmezés szempontjából rendkívüli releváns idézet, a „*Nemo religiosus et poeta est*” magyarra ültetését („*Mert hívő soha nem lehet poéta*”) ma már sokan félrevezetőnek tartják. Persze e szöveg(ek)nek új, a Janus-filológia legfrissebb eredményeit is figyelembe vevő és a magyar hagyományoknak is megfelelő „lírai” fordítása egyelőre nincs. Azért is hangsúlyozom ezt, mert a szerző egyáltalán nem vádolható a szakirodalom iránti érzéketlenséggel (legyen az új vagy régebbi), regényén nagyon is érződik, hogy hosszú hónapok kutatómunkája rejlik mögötte. Ez önmagában is elismerésre méltó, pláne, hogy a szakmunkák megállapításait nem szajkózza, hanem többnyire ihletforrásként használja. Például akár az említett Mátyás-könyv magyar kiadásának utószá-

vából is tudható, hogy e munka mintája Aragóniai Alfonzról, valamint Zsigmond császárról szóló, hasonló tárgyú mű lehetett. Ám ezt az információt Gáspár nem egyszerűen visszamondja, hanem azzal ágyazza be – szinte észrevehetetlenül – művébe, hogy a két regénybeli szereplőnek épp Alfonz király udvarában jut eszébe reneszánsz uralkodónk tréfáiról és elmés mondásairól könyvet írni.

E rész ékes bizonyítéka annak, hogy Gáspár lelkes olvasója Galeotto Marzio legjobb mai magyar ismerőjének, Békés Enikőnek. Szinte szó szerint veszi át ugyanis Békés egyik tanulmányából azt a mondatot, miszerint az említett Alfonz király azt mondta, hogy *„az a jó házasság titka, ha a feleség vak, a férj pedig süket”*, illetve *„a köszvényesek azért beszélnek sokat, mert lábuk helyett a nyelvük jár sokat.”* (Békésnél: *„Aragóniai Alfonz szerint például a jó házasság titka, ha a feleség vak, a férj pedig süket, a köszvényesek pedig azért beszélnek olyan sokat, mert a lábuk helyett a szájukat jártatják.”*) De szintén Békéstől (egészen pontosan híres monográfiájából) ered a 169. lapon található eszme-futtatás: *„A tudatlanság a legnagyobb bűn. A tudás, a megismerés iránti vágy velünk születik, és ennek terjesztése nem csupán szent, hanem morális és társadalmi kötelesség.”* (Békésnél: *„A tudatlanság a legnagyobb bűn, s a tudás, a megismerés iránti vágy velünk születik, és ennek terjesztése tulajdonképpen a tudós morális és társadalmi kötelessége.”*)

Gáspár ragaszkodása a történeti tényekhez, azonban időnként ellentmondásossá teszi a narrációt. A legeklektásabb példa erre a 26. fejezet második része, ahol Galeotto beszéli el az eseményeket, felemlgetve egy párbeszédet. Ebben a dialógusban, ha Gáspár következetes akar lenni, nem történhetne utalás arra, hogy Mátyás király korábban született (mint azt eddig a történészek gondolták), hiszen ez ellentmond Galeotto vélekedésének, aki Mátyás-könyvében azt írja az uralkodóról, hogy *„csak tizenégy éves volt, mikor királlyá választották.”* A narrációnak ezen a pontján tehát épp nem építhetné be a szerző Diószegi Szabó Pál kutatásait, aki Gáspár jó barátjaként nemcsak versbetéteket írt a *Janusba* és a *Galeottóba*, hanem egy verset is lefordított számára Galeotto Marziótól (168. l.).

Az elbeszéléstechnikai anomáliák a bonyolult szerkezet ellenére rendkívül ritkák a regényben, s ezek sem igazán jelentékenyek. Az egyik ilyen valószínűleg annak a számlájára írható, hogy a folyóiratbeli (Irodalmi Jelen) és a kötetbeli megjelenés között nem mindig történtek meg a szükséges változtatások. A 26. fejezetben például Galeotto magának tulajdonít egy olyan verset, amelyről a 8. fejezet végén mondja, hogy nem ő írta, hanem a barátja, Janus. Ebben az esetben még olyan jegyzetet sem kapunk, mint a 172. lapon lévő, miszerint „*Galeotto itt nyilvánvalóan rosszul emlékszik.*”

Mindez azzal is összefügghet, hogy ez a nem túl szokványos, szinte már misztikus történelmi regénnyé dúsított életrajz, amely bizonyos pontokon még a szürreálistól sem idegen, nem épp könnyen követhető olvasmány, ami persze egyáltalán nem baj. Narrációjában a körkörös időszemlélet tükröződik (szándékosan ezt a szót használom, mivel a „tükröz” motívum gyakran fordul elő a szövegben): a szerző sűrűn és gyakran schnittszerűen változtatja a különböző idősíkokban játszódó, visszatérő cselekményszálakat és képeket, amelyek a regény végére kiteszik Galeotto élettörténetét, ezenkívül gyakoriak a „tükrök” (amolyan mise en abyme-ok), a megismételt mondatok, sőt a szándékos anakronizmusok is. A jelenetek közötti átmenetet vagy egyszerű schnittel, vagy álomlátással, látomással, varázssittel, emlékezés-sel stb. oldja meg. A megoldások közül az a rokonszenvesebb, amikor pusztán motívumok kötik össze a jeleneteket. Ilyen például a 2. és a 3. fejezetben a gólya.

Az idő fogalma expressis verbis először a 9. fejezetben bukkan fel, s rendkívül érdekesen már itt összekapcsolódik az olvasással: „*Bejöttünk a könyvtárba. Ránk zuhannak a kódexek mindjárt. Súlyos teher. Ezer és ezer könyv, amit nem olvastam. És nem is fogok olvasni soha. Időhiány. Van olyan, hogy idő?*” Még teljesebben fejti ki ezt a szerző a 29. fejezetben (ahol konkrétan a nonlinearis olvasásról van szó): „*Meg kell ragadni az ilyen alkalmakat, mikor valami érdekes történik, mert az életben nincs ismétlés, nem lehet visszalapozni, úgy, ahogy a könyvekben... (...) Én gyakran elké-*

nyelmesedem a való életben, mert olvasáshoz szoktatott agyam betáblázta magának az örök ismétlés és újrakezdés lehetőségét... Ebből az idézetből is látszik, hogy Galeotto, bár már a 3. fejezetben látja a forgást (ilyen mozgást jelentő igék – pl. pörög, forog stb. – jelzik az időszemléletet), lineárisan gondolkodik az időről, ellentétben a másik főszereplővel, az Ipolyi Arnoldtól vett Kampó táltossal, aki a 46. fejezetben fejt ki nézeteit: *„Rengeteg világ van, az idő nem kronologikus, és mégiscsak egy világ van, és minden megtörténhet. (...) a jövő bekerülhet a múltba, és igazából nem egy Galeotto Marzio van, hanem több száz a különböző időkben és a végtelen terekben.”*

Hogy meggyőzi-e Kampó Galeottót az alternatív idősíkokról és világokról, az maradjon titok, azt viszont el kell árulnom, hogy Kampó időszemlélete – egyébként a több szereplő vallotta lélek-vándorlás is, és ezen túlmenően az örök visszatérés tana – lehetővé teszi, hogy a költők örökké éljenek (vö. 261. l.), időben előre és hátra. Így kerülhet sor arra, hogy Galeotto Vörösmartyt idézi, vagy hogy Janus épp egy olyan népdal-sort citál (10. l.), amely számtalan modern szövegben, így például az *Olcsó vigasz* című Bikini-dalban is felbukkan. Mindez Gáspár vallomásos megnyilatkozása a költészet örökkévalóságáról. Ennek jegyében a regény végére meg is alakul egy triász, amelynek tagjai a már *Janusból* is ismerős fiktív Ádám (egy magyar trubadúr), Janus Pannonius (aki nem hal meg menekülése közben Medveváránál) és Szergej Alexandrovics Jeszenyin, akinek a „fekete embere” végig ott kísért a *Janus* és a *Galeotto* szövegében. Legalább ilyen hatást gyakorol a műre Hunyady Józsefnek *A fekete lovag* című történelmi regénye is, így egyáltalán nem mondható, hogy a szerző csak forrásszövegekből dolgozott. Sőt, legalább olyan erőteljesen köszön vissza munkája lapjairól a fikció iránti rajongása, mint kutatószemvélye. Ennek kapcsán föltétlenül felhívnám a figyelmet azokra a fiktív levelekre, amelyeket Galeotto nevében ír Mátyás királynak.

Nem könnyíti meg az olvasást, hogy nem lehetünk mindig biztosak abban, épp ki a narrátor. Úgy tűnik, míg egyes fejezetek, részek mesélője maga Galeotto, addig más részeké talán az a

Gáspár Ferenc, aki – Galeottóhoz hasonlóan – néhol lábjegyzeteket is fűz a főszöveghez. Viszont mindezt bonyolítja a 37. lapon található megjegyzés, miszerint „*Galeotto Marzio legismertebb munkájában, a Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyvében többnyire egyes szám harmadik személyben beszél saját magáról, a János hercegnek írt ajánlást kivéve.*” Nemcsak mi, hanem a narrátor Galeotto sem érti ezt teljesen, aki a regény végén így fakad ki: „*Hogyhogy én írom a regényt? Közben valamiféle íróról hablatyolsz. De Kampó válasz helyett csak pörög és pörög...*”

Mindez azonban nem szabad, hogy eltántorítsa az olvasót Gáspár regényétől. Különösen azokat nem, akik örömmel olvasták a Janust. Már csak azért sem, mert a *Galeotto* időörvénye nem kis részeket tép ki a „tükörregényből”, új kontextusba helyezve és továbbfogatva, -írva azokat. Nehezebb olvasni? Nyilván. Gáspár maga is elismeri ezt. Azok a „prózapoétikai” eljárások ugyanis, amelyek sosem voltak idegenek a szerzőtől, ilyen töménységben talán itt fordulnak elő nála először. Lehet, hogy a *Galeotto* kevesek (vagy kevesebbek) olvasmánya lesz, de mintha ezt a művét Gáspár nem is ugyanazoknak – vagy nem csak ugyanazoknak – szánná, mint a korábbiakat. Ahogy a borítón olvashatjuk: „*A könyv szerkesztője, Berka Attila szerint ez a regény a szerző, Gáspár Ferenc lírai ars poeticája.*” Ilyen nagy szavakat nem használva gyorsan hozzátenném: legalább ennyire fontos a regényben az idő és a halál, a hit és az Isten vagy épp a szerelem (síkja). Ebből a kötetből sem hiányzik az a női név, ahogyan Gáspár feleségét is hívják. De hátrább lépve az író magánszférajától, azzal fejezem be mondandómat, hogy amikor a *Janust* olvastam, úgy tűnt, a szerző igen megkedvelte Galeottót. Most, hogy a *Galeottót* olvastam, úgy érzem, Mátyás királyt szerette meg nagyon. Vajon trilógia lesz ebből?